

ḡuot ti yianke nei ti ci däk wicnikien

(Guiding Principles on Internal Displacement – Nuer Translation)

UNITED NATIONS

The Brookings – Bern Project on Internal Displacement arranged for the translation and publication of this document. The original version was in English and published by the United Nations. E/CN.4/1998/53/Add.2

The Guiding Principles on Internal Displacement have been translated into over 35 languages. The English language edition is the original language in which the Principles were drafted and is the authoritative version for reference. A copy of the Principles in English can be found at <http://www.brookings.edu/fp/projects/idp/resources/GPsEnglish.pdf>

The South Sudan Law Society translated the Principles into Nuer. (August 2005)

ŊUOT TIN YIANKE NEI TI CI DAK WIDIEN

Waregak ŋuotni mi ca gɔr ɛ wut mi coali Sergi Vieira de Mello mi laa kuär in guri kuär in dɔtni jen kä nei tin laa luäke naath.

1. Nei dial wä ke ke mi ŋäcke däk in laa däk ke naath rölikien. Nei ti länyke nei ti bathdɔri ti jien rew wɪcmuɔn keliew cike dak rölikien. Mi cāŋ ken nei tɔtɔ laa gaŋke ke ɛ miricni kie kumenikien gɔa ɛ bā en yoo wɪcdiaal tin kɔkien de ke luäk bā ke gāŋ neini tɔtɔ guāthni dial tin te ke ke riekkɔkien. Kɔn thaŋ naath gɔa ɛ ba en yoo bane duupkɔkien rialikā ti dene lätni ke ikā Kä, dene gaŋni ke, ken nei tɔtɔ daak rölikien tɔ.
2. En rei cieŋä maatni wɪcni ji wɛcmuɔn dial, ɛme ca kāth mi rel ro kuany mi jak je kä bane nei tin ci dak, rölikien mal luäk ke pēeth ke pek guāth mi tɔt. Maat duolä neini dial tin lat guāthni lätni ti göl ca lät ɛme kām yā en yoo bā lät ala röm naath rei lat matdā wɪni dial ke kuɪc lätni neini tin ci daak.
3. Ke yoo bā lät ɛme ca kām yā me lat, cā nhook en yoo bā lat ke loedā keliw kene buɔmdā keliw ke yoo bā buɔm matdā röli dial reep rey riekni tin laa luäk ke nei ti ci dāk rölikien. Kä bā luäk, ɛbuɔm a jɔɔc rey dākā lätni ti göl, kä ba luäk a gɔa bā, guāthni neini dial ti luäk ke nei ti ci dak. Ke kuie ɛmo cā nhook en ruac ɛ ca lat ɛ kuär in guur, ni kuär in dɔt jen ke kuɪc ŋuotni tin yianke nei dial; tin ci wɪckien dak. Ken ŋuot tɪtɪ tin luotke ni ŋuot tin tee thɪn ni wen wɪcmuɔn keliw, ke kuɪc neini dial kene cuŋ naath, ke

ti lät a päär wimuon guathni kōkien kä tin lät ke naath kene tin lät
ke wimuon.

4. En maat neini dial ti lät guāthni ti göl tītī ca ŋuot tītī nhok ε loŋ a
jiōke lat ke en yōō ba ke maat kel ke kuārkien kene läätkien, tin
lät kel ke naath piny ke yōō ŋuot tītī ba ke läth rey lätnikien ke
kuic neini dial tin ci daak wicnikien.

CIÖK IN NHIAM-I.   ÑUQT DIAL

- Ñuqt 1-

1. Nei tin ci ðak wicdien bike dhil cien alor cet ke cian in cien ke nei tin koken tin kan ðak. Cuunkien dial ba ke dhil kam ke, rey ñuqtni wecdien kene ñuqt wicmuon dial tin tee wicnikien. Ca ke bi cien a jiek, ka ca ke bi pen cuunkien. Bi ke dhil cien alor cetke nei tin koken tin kan ðak.
2. Ñuqt titi thile ram mi bany ke rar thin ke yöö ke ñuqt ti luot ke ni nei dial, amäni nei tin ca ti jiäk lat bä, gan ke ke e ñuqt titi. Cän e nei tin ca naath nak kori, kene nei ti ca naath cien e jiäk lorä kie rey kori, gan ke ke bä e ñuqt titi tin yian ke nei dial ti ci ðak.

- *Ŋuɔt* - 2 -

1. Ŋuɔt tɪtɪ ba ke dhil luɔth ε Mirieni dial kene nei dial kɔkɪen guathni lätɪn kien dial a thil yöö lätdä wäneme, ba ke lath lat ε nei dial guathni lätɪn kien dial tɔ teeke thɪn tɔ. (A thil, yöö te ɲudɪ. Kap ɲuɔtni tɪtɪ thile mi be yär kä) Mirieni tin kapke ke, kie nei dial kɔkɪen tɔ lät ke ke tɔ, guathni tɔ lät ke thɪn tɔ.
2. Ŋuɔt tɪtɪ a ke ca bi guic cetke mi gaɲ ke cuuɲ neini dial wɪɓmuɔn keliw kie penke lät naath wä kie yärke lät nei ni ti luäk naath. Ŋuɔt tɪtɪ ke wec, ca bi guic cie tää ke mi penke naath ε ken kä cuɲ tin yian ke ji wichmuɔn dial. Kie ɲuɔt tin yien ke nei dial kie cuɲ tin yien ke nei tɔ wɪɓdien. Ke thuɔk ɲuɔt tɪtɪ thile ram mi penke cuɲde ke yöö dere wä cienɲ wɪɓ, ε ce nhɔkɔ i be wä cienɲ thɪn.

- *Ŋuɔt* 3-

1. Miric in ci jɪ wecde dak teni jen ke luäɲ in nhiam ke gäɲ nenike kene luäkdien ke tin dial tin görke ε ken nei tɔ ci dak wɪɓdien tɔ.
2. Nei tin ci dak wɪɓdien teke ke cuɲɲ kä yöö ba Miricdien thiec en yöö be ke gaɲ kä be ke kam tin dial tin görke i ba luäk ni ke. Kä cake bi goany, kä ca ke bi yian, kä cake bi lat ε jiäk ke yöö ca tɔtɔ thiec ε ken kä Miriedien in yienke.

- Ҳуқт 4 -

1. Ҳуқт тити ба ке лят нааџ а пар а тһиел рам ми баны ке рар тһин ке ми ε вут ке ε цiek, ке биел пуаны де, ке гуаџ in бее тһин, ке тһок in руаc ке је, ке куоџ in җаџе, ке pale, ке куиc in цуе тһин реу руаcни Miricни ке (kumeni) ке ке куиc чари ке, ке tin kокien tin care, ке ке куиc wecde, ке тһок duel in бее тһин. Ке гуаџ in бее тһин ке nei tin јал ке је kel, ке гуаџ in латде тһин, ке pek runidiethde, ке ке cät in ca cak ni је, ми ε cör, ке ε җол ке ε дуäny ке ε миҗ ке те цуҗ ке dial тһин, ке ке куиc куакни tin те ке је, ке ке гуаџ in diethke је тһин, ке ке ми dөdien ми cetke тити ca lat waneme тi.
2. Nei kокien тi ci dak wiјcdien cetke dһoli, ti тһил nei ti dјt ti јал ке ке kel, ке män ti те gaat ti toani, män ti liep ке män ti ruët. Ке ciеҗ тi те ni män тһин а тһил wutni, ке nei ti руаҗ ti ciör ке җөт, кене nei ti dөҗҗ ке nei ti dјit луот ке rө ке yöö bake dһил җаҗ, кә bake luäk ке tin dial tin görke ε ken. Nei ti cet ке nei totө ба ке dһил ciеҗ а җоaa cet ке pek кә tin görke ε ken. Кә ба tin ca luäҗ ке лätни ε ken лät кә ке, ε nei tin luäҗ ке ке лätни.

CIÖK IN RẼWDE-II   - ÑUṬIN LUṬ NI GÄÑ NAATH
REY DAKÄ

- Ñuṭ 5 -

Miricni dial kene ji wiṁmuṁ dial bia ṇac en yöö bia kuṁdien luṭh
rey lätni ṇuṭni ji wiṁmuṁ dial, amäni cuṅkien kene läṭ ṇuṭni naath,
guäthni dial, ke yöö ba riik dial tin de naath jakä dāk gaṇ.

- Ñuṭ 6 -

1. Ram mi ran keliw teke cuṅ ke yöö ba gaṇ kä riik dial tin la nöṇ
je dāk, tin dāk ke je cieṇde, kie guäth in cieṇe thin.
2. Gäñ dākä amäni dāk naath:
  - a) Cieṇ lätni tin teke naath, kä thuṅ ke thuuk dueeli ke näk" kie
cieṇ tṭi cetke tṭṭ ke ti woṅke thuuk dueeli, ke cieṇ kuuthni
kien, ke ciandien ken nei tṭṭ tin la cieṇ ke ke.
  - b) Rey cieṇni köri mäcni, ε ni mi ca ken riek naak tṭ dāk naath tṭ
gaṇ ke köri laathkeri tṭ tuṅ ke peth ε löṇ, mi ṇac ke tuṅde de
goa ni yöö ba riek tṭṭ luäṇ ke gaṇ.
  - c) Ke kuṁ guäth mi te läṭ mi dṭi mi latke thin, mi can par ke gör
in dṭi in görke je ε naath;
  - d) Ke kuṁ dākä nṁṁ ε mi görke yöö bake yöth ken nei tṭ ci
dāk tṭ, ke kuṁ kändien kene tekdien;

- e) Kie mi lätke je ke yöö ba ken nei tɔ nuan tɔtɔ lät kä mi jiek.
3. En dak ɛmɔ cɛ guathde bi bäl kie cɛ bi jäny a be pek riikä naath ɛmɔ bäl.

- *Ŋuɔt 7* -

1. Ni ke tuokde mi ca ŋac en yöö tɛɛ ke mi dāk naath, en miricɔ ci nei ke dākɔ, goa ni yöö bi ken duup dial tin de gaŋ ni dak ɛmɔ dhiel yɔɔn a kän naath ni dak. Ke yöö mi de dak ɛmɔ luän ke gaŋ a kene ni ben, goa ni yöö a je gaŋ ke a kene ni ben. Kä mi thile duɔp mi de, luän ni je ke gaŋ en dak ɛmɔ, ba duɔp dial dhiel yɔɔn ke yöö ba dak ɛmɔ jakä kuiy kene riik dial tin jäl ke je kel.
2. En miric ɔ lät ke kuic dakä nɔmɔ be dhiil lät ɛ buɔm ke pek bumä de keliw, en yöö ba nei tɔ ci dak tɔ nyuɔɔr a goa ke yöö bi dak ɛmɔ kuɛɛ, kä benei tɔtɔ cien ke ciaŋ känä, ke guäth in cien ke thɪn kä miethkien, kene walkien, kä guäth in cien ke thɪn be dhiil puath, kä jɪ cien kel bi ke dhiil cien kel a cake bi dak.
3. Kä mi ci dak tuok, mi cɛ tuok ke kör macni kie riik kɔkien tin la tuok, ba lat tɪtɪ dhil lat:
- a) Be dhil te ke car mi ba car ɛ jen miric ɛmɔ mi ɛ miric mi ca moc ke ŋuɔt bumä en yöö be ŋuɔt tɪtɪ laath lätdä;
- b) Ba dhil lath lätdä en yöö ken nei tɔ bi dak tɔ cɛ ŋɔak dial tin tuok ke dakdien dhil ŋac kene duup dial tin bi dak ke ke. Kä

mi tëë, ke nyinkien ti ba cuölke ba dhil ɲac ɛ ken kene guath
in ba ke naɲ thɪn mi ke nei tɪ ba yöth guathdɔdien;

- c) Ken nei tɔ dak tɔtɔ ba cärien dhil jakä lor;
- d) En miric in dak nei ke be dhil yɔɔn en yöö bike nei tin däk
jakä te rey lätni tin dak ke ke. Nei ti cetke män, bi ke dhil te
rey cärä kene lät tin lät ke, ke kujɔdien kene yöthdien;
- e) Mi te guath mi gör ke je thɪn en yöö ba ɲuɔt tɪtɪ lath latdä, be
dhil a miricni kene jɪ ɲuɔtni tin ɲacke latdien ɛ ken.
- f) Cuɔɲ mi bum ke gän cuɲä amäni guec cärä momɔ be lät ke
miricni tin ɲacke ɲuɔt tɔtɔ agɔa, kä ba ke dhil luɔth.

- ɲuɔt 8 -

Ca naath bi dak ke duɔp mi bi cuɲkien bath ke kujɔ tekädien ken nei
tɔ ci dak tɔ, ciaɲ thiekädien, jalien alɔɔr, kene gändien kä riik tɪ deke
jek ken neito ci dak tɔ.

- ɲuɔt 9 -

Ken miricni ɛ latdien en yöö ba däk naath kie däk neini kien gaɲ,
cetke nei ti tɔt, ke pieth kakni, kie yien yɔɔk, ke neikɔkien tɪ te lätkien
ti latke rey muɔnikien.

CIÖK IN DIÖKDIEN- III   ÑUÖT Tİ LUÖT KE NI GÄŃ DAKÄ

- *Ñuöt 10* -

1. Ram mi ran keliw te ke cuŋ tekä mi ba gaŋ ε ñuöt. Thile ram mi ba pen cuŋ tekäde, nei tī ci dāk weedien ba ke gaŋ kä tītī:
  - a) Ba ke gaŋ kä nei ti görke näkdien
  - b) Ba ke gaŋ kä nei tī görke luccien; kene nei tī görke yöö;
  - c) Ba ke thuk ke näk.
  - d) Kene nei tī görke yöö ba ke bath ke taa, amäni nondien a laa kuany kie jaŋkien, kene yöö ba ke jakä yian ke taa guathni tī kuc ke ε neikien, kene ciaŋ mi jiäk mi de ke duuth liith thin, ke cieŋ jāk kene yöö deke kuok kä yöö ba tī jāk lat, cieŋ tī cetke ken cieŋ tītī ba ke ñok en yöö ca ke bī lät kä neikökien ε nei tī buum ni ken kä ke.
2. Mi cī ke le ñuöt ke mi nyienyke ke naath ken nei tō ci dāk tō; mi ca kori päl ke naath bä, makdien ke kör päl bä, kene cieŋ dial tī jiäk tin ciaŋ ke ni ke, ba ke kap cuŋ ke duop dial. Nei dial ti ci dāk wıcdien ba ke gaŋ, kä tītī:
  - a) Makdien ke kör mi luotke, kie cieŋ tī jiäk kökien, amäni guath tī ca lee raar i ba calicni mak thin;

- b) Cetke yöö ba ke yɔɔc ke bɔɔth, a laa duɔp kel mi täär ke ni kori;
- c) Kene yöö ba ke geel ni laathkeri kie bi laathkeri ke gan ni rodien ke kör mi de jac ni ke kä yöö bi kör emɔ jac ni ke ce bi le jac ni laathkeri kie ke yöö ba kör mi de been kä laathkeri jakä jäny.
- d) Ca guäth in cien ke thin kie nyur ke thin bi mak ke kör kene yöö;
- e) Ca duɔp tin jäl ke, ke bi piith, ke mac in coali many in laa kääp naath kä näk naath kä tole ciöök naath, mac emɔ ca bi pieth duɔpnikien tin jäl ke ke.

- Quot 11 -

1. Ram mi ran keliw tee ke cuɔɔ luthä kene luth puanyde ke cian luthä de keliw.
2. Nei ti ci dak wɔɔdien, mi ca ciandien in de cien ke ke a lor yien ebum e tet kie kane yien ba ke gan kä titi:
  - a) Ba ke gan en yöö ca mänkien bi mac kie ca mänkien bi loom ke buɔm, ba ke gan kä yöö ca ke bi quɔt, ca ke bi cien e jiek, ba ke gan kä cien ti bëcbëc ti de cien ni ke. Kä ca ke bi lat e jiek, ca ran bi yon a ba lat e jiek, kie ca bi lat kä cien ti jiek, amäni cien ti jiek kɔkien tin laa cian ke ni naath, ke yöö ca ran

luth cetke cien tin jiek tin la lat ke ni män kie wutni e jiek.
Cetke yöö ba män jakni lää, kie ba wutni jakä kuany ti lat ke
ni lat kie cien ti jiek k_okien. Ke yöö ba män kuok leerä ke
bu_om amäni cien leerä k_okien ti jiek;

- b) Kene yöö ba naath jakä jan kie du_op k_okien ti ba naath jakä
kuany ke ke, cetke yöö ba dhooli nyiet ti t_oani koak ke yöö ba
ke jakä män kie ba nyiet ti ca pec kam naath ke yöö ba ke jakä
mänkien, kie ba ke yia_oari ba loom ni ke, kie ba dhooli ti tieni
kuok i bi ke a lät,
- c) Kene yöö ba ke jakä lät lat kä ti jiek ke yöö ba naath näk rey
neini tin ci dak wicdien. Nei t_o görke yöö ba ti cet ke t_ot_o tuok
t_o ba ke kum en yöö ca la_oat ti bi la_oat.

- Quot 12 -

1. Ram mi ran keliw tee ke cu_ong kä yöö be cien a lo_or a thil riek.
Thile ram mi ba kuok yienä ke bu_om.
2. Ke yöö ba cu_ong eme jakä lät ke kuic neini ti ci dak wicdien, ca ke
bi jakä te ke guath kel. E ni mi te ke mi jak ran kä ce bi wä rar en
guath_o te thino, e guäth mi bär a be guath de bal.
3. Nei ti ci dak wicdien ba ke gan kä yöö ba ke ley rar rey naath
kene yöö ba ke yien ke kuic kä yöö ci ke da_oak.
4. Guathni dial a thil ram mi ci dak mi ba käp a ba nan guath mi ba
la_oth yienä th_on.

-Ḥuṣṭ 13

1. Guāth ni dial a thil gaat neini tī cī ḍak ti ba laath lathkerä kie ba ke jakä wä ke kör ke buṣm.
2. Nei tī cī ḍak wiḍdien ba ke gaṇ kä yöö ba ke laath lathkerä ke buṣm, kie ba ke duṣl guāth kel ke yöö ci ke ḍak. Ke kuic emə amāni cieṇ tī jiek kəkien ti la cieṇ dhṣlā kie lāt yakä ti bi ran rə thöp thīn kie lāt ke, kie be ɕar ke pal ke yöö lat ke je, ɛ jiek ke yöö cī ciaṇ de bēc ke yöö ba kuok ke buṣm, ke cieṇ ti cet ke ken cieṇ tətə ba ke dhil kum guāthni dial.

- Ḥuṣṭ 14 -

1. Ram mi cī ḍak wiḍde tee ke cuṇ kä yöö be jal ɛ lor kene yöö be guāth in be cieṇ thīn meek ɛ jen.
2. Ke kuic emə, nei tī cī ḍak tee ke, ke cuṇ kä yöö bi ke jal ɛ lor guāth in ca ke laath thīn, amāni guāth kəkien tə cieṇ ke thīn tə.

- Ḥuṣṭ 15 -

- a) Nei ti ci ḍak wiḍdien tee ke ke cuṇ kä yöö ba rə lany guāth ḍḍien mi bi ke wä kan thīn.
- b) Tee ke ke cuṇ bā ke yöö ba rə bar wiī ni kəkien.

c) Tee ke ke cuṛṇ bā ke yöö ba Miricni kie (kumε) wic ɔ ci ke riṇ
thin ɔ wā thiec en yöö be ke jakä cieṇ wicde amäni mi ci riek
wecdien thuṛk.

d) Ken bā tee ke ke cuṛṇ kă yöö ca ke bi luṛc wicḥ in ca rṛ bar
thin ke buṛm, kie ca ke bi naṇ guath mi bi ciandien, kene
tekdien, ke, ciaṇ malädien, ke ciaṇ kănädien, ke ciandien alṛ
kene guath mi bi ciaṇ puṛnydien wā bēc thin ca ke bi kuok
thin ke buṛm mi cie lar ken i bi ke wā thin.

- *Ḥuṛt 16* -

1. Nei dial tṭ ci ḍ dak wicdien tee ke ke cuṛṇ kă yöö ba tin ci tuṛk ke
kuṭc cieṇni mänkien tin ci dak piny ke ke dhil ṇac mi ḍak ke kör
kă piny kie dak ke piny ke kuṭc riikni kṛkien.
2. En Miric ɔ ci neike ḍak ɔ be dhil gör en yöö be ṇac ε ṇu ci tuṛk ɔ
kă ken nei tṛ ci ḍ dak wicdien tṛ, kă ca lari ci bath tṛ, en miric emṛ
be nei tṛ ci bath tṛ dhil gör kel ke nei tṛ görke guathkien tṛ, kel
kene jṭ wecmuṛn tṛ lät thin tṛ. Kă mi tee rande mi ṇāce guāthde
kie neikien ram ɔ ba je thil lar lār ke ṇṛak dial tin ca liṇ kie ca jek
ke kuṭc rande mṛmṛ. Mi cāṇ ca jek ni riṇde, en rande, mi ce lṭu
ba dhil lar je. Ke yöö gṛa ni yöö be mṛ ci tuṛk kă rande mṛ dhil
ṇac.
3. En Miric ɔ late thin ɔ be dhil yṛn ke duṛp dial en yöö be lar naath
mi tee ke ram mi ca jek, a tek kie mi tee nei ti ca puṛanykien,
miric emṛ a ce nhṛok en yöö ba puṛanykien kuony ε neikṛkien, tṭ

cī tō nekien. Kā a cē nhōok en yōō ba puḡany neini tōtō ḡuok kie
ba ke thiim, be dhil lat ni yōō ba puḡanykien luḡc neikien mi ci ke
liu, ke yōō ba ke wā kuony ε goa ke luth ε nekien.

4. Kā guath in ca ke kuony thīn ba dhil gaḡ guathni dial en yōō thile
mi bi ke wāät.

- *ᲥᲣᲗᲚ 17* -

1. Nei dial tee ke ke luth ke tēk neenikien kie tēk randien.
2. Ke yōō ba luth emō kam naath, neidial tin ci dak wīcdien tō, ji cien kel tī gorke je, i bi ke cien kel ba ke dhil jakā cien kel.
3. Nei tī ca dākā piny ε dak kie ε kör ba ke dhil mat ke pēth. Ba duᲣp dial dhil yōon en yōō ba ji cien emō mat. E thuᲣk pany mi tee reydien ke dhoolī tī ci dak piny ke cienmanikien en miric emō lāt thīn Ჟ be cienmaniken dhil luāk ke gör dhooli tōtō kā be lāt kel ke ken nei tō luake ke ken calicni tōtō, ke kuic kā yōō ba ji cien emō mat kie ba ke nōōᲚ guāth kel.
4. Ji cien kel ti ca mat guāth kel in ca ke nyuᲣr thīn en rey dākā nomᲟ bi ke tee ke cuᲣᲗ en yōō bi ke tee kel en guāth Ჟ ca ke nyuᲣr thīn Ჟ. Mi cāᲗ ca ke nhook jal en guāth Ჟ tee ke thīn Ჟ bi ke tee ke cuᲣᲗ kā yōō bī ke tee guāth kel.

- *ᲥᲣᲗᲚ 18*

1. Nei dial tī ci dak wīcdien tee ke cuᲣᲗ kā yōō bī ke cien a goaa, kā bi ciandien goa en guāth Ჟ tee ke thīn Ჟ.
2. Guathni dial, rey ciennikien a thil yōō ba ke lēēi rar rey naath, mi en miric mi tee ke luᲗᲗ, ken nei tō ci dak wīcdien tō bi ke dhil tee ke cuᲣᲗ kā yōō ba tītī jek ε ken:

- a) Bi ke dhil tee ke kuän mi gwa kene pi ti gow.
  - b) Bi ke dhil tee guath mi tee ke tiep nyuurä mi gwa kene tic mi tee ke thin.
  - c) Bi ke dhil tee ke bieyni ti kuomke ni puanykien;
  - d) Kä bi walkien tee thin, kä guath in cien ke thin be puath e teec.
3. Ba dhil yoon bä guathni dial en yöö ken to dial to la dak ke kä naath to bi män dhil a tee däkadien kene lätnidien.

- *Quot 19* -

1. Nei dial tin tee ke buot kene nei tin tee ke juath kä ken nei to ci dak wicdien to, kene nei dial tin ciör kene nei ti not, ke nei tin mien ba tin dial tin luäke ni ke ba ke lat kä ke, ke pëeth kene tin dial tin görke i ba lat kä ke, a dhil jany kie mi dodien mi guac ke thin, mi ci mo yöö ba moc ni ke waal.
2. Män dial tin görke luäk ke wal ba ke dhil tit e lon, a mäni duop wal dial tin laa görke e män i ba luäkni ke, cetke waal gaan kie waal tin la dap ke män, kene cuom in laa cuomke ni män tin ca kan kie ca loom ke buom kene duop dial kokien tin ca cienpi ke e jiek.
3. Kä bi naath dhil lat e bum en yöö ba juath tin la doap ke naath dhil gay cet ke juath tin laa doap ke naath ke kujc män, cet ke

juëy in coali "AIDS", juath t̃i t̃i ba ke dhil gan ke duop dial rey
neini tin ci dak w̃icdien.

- Quot 20 -

1. Nei dial tee ke, ke cuop en yöö ba ke guic a la naath guath ni dial
rey nuotni, tin yianke nei dial.
2. Ke yöö bi cuop eme tee ke luot ke kuic neini tin ci dak w̃icdien,
en miric in ci neike dak be ken nei tot̃o dhil moc ke waragakni ti
jäl ke ke, kä lät ke ke, ke yöö ba teekdien jakä bi goa ke yöö bi ke
ciep a loor. Kä ba cuupkien jek rey nuotni, cet ke waragak in la jäi
ke naath in coali "passport" min la waragak in la nyooth guath in
bä ran th̃in kene wecde min bee th̃in. Kä mi thile ke kä ran ken
waragakni tot̃o en miric kie "kume" w̃ic o tee ram o th̃in o be ram
o moc waragakni tot̃o ke yöö bi ram o ciep w̃ic em̃o a loor.
Waragak em̃o e waragak in la nyooth guath in dap ke ran th̃in
kene c̃an in dap ke ran am̃ani ruon in dap ke ni je. Ke waragak
kuen in la nyooth yöö ken nei tot̃o ca r̃o kuen. Ke kuic em̃o en
miric kie "kume" e m̃o tee naath w̃icdien o be waragak ni tot̃o
dhil kam ram̃o thil ke kä je m̃o. Kie mi te ke ram mi ci waragakde
bath bi miric em̃o je moc waragakd̃odien a ca bi moc cap̃o k̃okien ti
buombuom, cet ke yöö de ran luoc guath ee bee th̃in i ba wä kam
je th̃in. Kie de j̃iök i looc ni guath eë bee th̃in i ba wä kam j̃i
th̃in kie mi tee ke waragakni k̃okien t̃i görke d̃on de ram o wä näk
mi ce loc guath eë bare r̃o th̃in kie ca juoc th̃in.

3. Mān kēnē wutni bi kēn dial tee kē cuoŋ a pār ēn yöö ba kē kām waragakni tɔtɔ kēl a pār kā waragakni tɔtɔ ba kē kām kē kē ciötkien.

-Ŋuɔt 21 -

1. Thile ram mi ba pen kuak kie ba pen yöö bē tee kē ŋoak ti ŋuan.
2. Nei dial tɪ ci ɖak wiɖdien tɪ tee kē kuak kien ba kuakien tɔtɔ gaŋ kē kuɪc ɛmo ba kē gaŋ kā tɪtɪ:
  - a) Ba kē gaŋ kā yöö ca kuakien tɔtɔ bi mac kē buɔm.
  - b) Ca kē bi ciēŋ ɛ jiek kē yöö ci kē ɖak kie kē yöö bā kē guathni kɔkien kie kē yöö ca ciēŋkien bany piny.
  - c) Kēn nei tɔtɔ ci lathkeri kie reem köör kē bi geli rɔ kē kör, kie ca kē bi gaŋni rɔdien, alaa ɕap kā yöö ca kē bi kap kör neini ti görke yöö bi kē nyieny kē kē kēn lathkeri tɔtɔ.
  - d) Kā ca kē bi took ni kör kie ca kē bi coolɪ nei tɪ ca nāk.
  - e) Kā ca yieikien bi nyāk kie ba kē nāk kēn dial kē yöö ba nei ti ŋuan jek kie kē yöö ba nei ti ŋuan moc riek, kē mi ɖoŋ tuok kē ram kēl kie nei tɪ tot.

3. Kuakien tin ca bany piny ken nei tɔ ci ɗak tɔ ba ke dhil gaŋ kä
yöö ca ke bi naŋ kä ca ke bi ɲar ɲar ke cien kien bä, ci jayde bia
ram mi bi wä cien thin mi ci laguän cien emo ci jieno.

- Ɓurt 22 -

1. Nei dial ti ci ɗak winikien, mi cän ca ke lath guäth mi jiek mi
cien ke thin guath in ca ke nyur thin ca ke bi cien ε jiäk en guäth
o cien ke thin o ke yöö ci ke ɗak, bi ke dhil tee ke cuŋ kä titi:
- a) Bi ke dhil cär a lor, rey carädien, kä ba kuuth kien tɔ ɲäcke ε
ken tɔ dhil pal alor kä bi ke dhil car a lor kä bi ke dhil ruac a
lor.
- b) Bi ke tee ke cuŋ kä yöö ba lät gör alor cetke nei dial ti görke
lät kä mi tee ke ram mi tee ke nyin ke ti, kək ε be ke dhil kək
ε lor.
- c) Tin dial tin lat ke ε nei dial ba ke nyuak kel ke naath a thil yöö
ba ke lei rar rey kä tin lat ke ε naath.
- d) Bi ke tee ke cuŋ kä yöö ba guiykien dhil yur mi kuany ke
kuäär ba guiy dhil yur ε lor, kä bi ke tee ke cuŋ kä tin dial
tin lat ke rey miric kie (kumε) amäni cuŋ kä yöö bi ke tee rey
kä tin dial tin lat ke ε naath dial.
- e) Kene yöö bi ke ruac ke thok in ɲac ke ε ken.

- *ᲥᲣᲗᲣᲚ 23* -

1. Nei dial tee ke ke cuᲣᲗ kā yöö bi ke gᲣär.
2. Ke yöö ba cuᲣᲗ emᲔ lath lätdä ke kuᲓc neini tin ci Ბak wiᲑdien, en miric in tee nei tᲣ ci Ბak wiᲑde tᲣ be dhil laᲗth lätdä en yöö nei dial tin ci Ბak ba gaatkien dial laᲗth duel gᲣᲣä, a thil gat mi bi tee rar duel gᲣᲣä. Kā dhooli tin tuᲑk ke ni gᲣar. Kā dhooli tᲣtᲣ thile yiow ti ba dhiec kā ke; ke kuᲓc gᲣarādien. Kā duel gᲣᲣä nᲑmᲔ be cienᲑ guᲗthni tin bā dholi tᲣtᲣ thᲓn dhil luᲗth, cet ke thuukien tin ruac ke ke, kene kuuthkien tin päl ke e ken.
3. Ba tᲓ dial dhil lat en yöö män kene dhooli nyᲓet bi ke dhil wä duel gᲣᲣä kel a pār cet ke dhool kene wutni.
4. Nyin gᲣᲣä dial kene duel gᲣᲣä dial kene duᲣp ᲗᲓcä ba ke leep nei dial ti ci Ბak wiᲑdien, a tuᲑke ni kā ᲗᲓetni dial kene män, a cāᲑ e guᲗth mi jiek kie guᲗth mi gᲣa, mi en cianᲑ in cienᲑ ke, ke mi lotde rode en yöö de ke gᲣar bi ke dhil gᲣar alᲑr.

CIÖK IN IJUANDIEN -IV. IJUQT IN LA LUÄKE NAATH

- *Ijuqt 24* -

1. Nei dial ba ke dhil luak ke duop dial tin la luak ke naath a thil ram mi ba pal rar rey luakä mömö emö, ba guorri ijuqt in luak ke ni nei dial wicmuon.
2. Luäk in luakö ke ni nei dial tin ci dak wicdien ca bi moc ke duop dōdien mi naŋ ke je thin. Ca bi nöön lathkeri kä ca bi naŋ e kuar miric tin dīt ke yöö ba wä lätni latkien. Kä ca bi naŋ e lathkeri ke yöö ba wä latni lät lathkeri.

- *Ijuqt 25* -

1. En yöö ba nei dial ti ci dak wicdien luäk tee tetdä miricä min ci nei ke dak.
2. Nei dial ti luak ke nei ti ci dak wicmuon tee ke luon en yöö ba nei dial luäk wicmuon. Luäk emö ca guic a la mi jiek kä a je ca bi guic cet ke mi ba ben naŋ ni lät neini kōkien, ken nei tō luak ke tō. A guic ke a la luäk mi goa guathni dial. En wic o luak ke ji ke mö, goa ni yöö a ke lät kel kene jen weco luäk nei ke mö. Mi en wic emö ci nei ke dakö mi thile luon kä yöö be nei ke luäk de goa ni yöö dere luäk nhök guathni ti nuan.
3. Miricni dial kie (kumeni) tin ci nei kien dak goa ni yöö ba duop luäkä dial leep a loor. Kä ba nei dial tin luak ke luak kä yöö ba nei

dial luäk. Kä ba nyin luäkä dial jakä jäl a lör. Kε yöö bi kuak luäkä tɔtɔ mal ben ke pēth a lör ke yöö ba nei ti ci dāk mal luäk.

- Ɓuɔt 26 -

Nei dial tin luāk ke naath, a tin dial tin jāl ke ke, kene duɔp dial tin jāl ke ke, ke tin dial tin nōŋ ke ε ken ba ke dhil luɔth kā ba ke gaŋ. Ca ke bi ter kōrī kā ca ke bi lāt ε jiāk.

- Ɓuɔt 27 -

1. Ji wecmuɔn dial tin lāt ke kujc neini dial tin görke luäk kene nei dial tin lāt ke, ke kel, en guathɔ luāk ke naathɔ ba ke gaŋ. Cuŋkien ken nei tin ci dāk wiɔdien ba ke dhil laath nhiam rey lātdādien. Ba neme dhil tit ε bum rey lātdien. Kε kuic emɔ ken guath lātni tɔtɔ kene nei tin lāt ke, ba lat in lāt ke, kā naath wiɔmuɔn dhil luɔth kene ɲuɔt tin lāt ke naath.
2. En ruac emε thile ram mi päle rar kā gaŋ in gaŋ ke ni ji wiɔmuɔn tin ca kam yöö ba lāt emɔ lat. E ken ji wiɔmuɔn dial tin lāt ke kuic neini ti ci dāk. Kε kuic emɔ kue la luäk ŋa mi de thop kie de thiec ε jen wiɔ emɔ.

**CIÖK IN DHIËCDIEN-V. IJUQT KE KUIC LUQCÄ NAATH
JOCK KE NYURIEN KE MATDIEN REY NAATH.**

- Ijuqt 28 -

1. Miric mi tee ke luan a latde min nhiam en yöö be guath dial rialikä, amäni duwp tin be loocni nei ti ci dak wicdien jok. Ken nei tin ci dak ba dhil nhok en yöö bi ke loc jok kä rodien, ke duwp ti thil riik kä bi ke looc jok, kä bi ke wä cieņnikien. Kie guath tee bä ke thin, tee la cieņ ke thin ni waalka, kie bi ke wä cieņ guäthni kōkien en wec emō, mō ca gör ε ken i ci ke bile loc en cieņni tee kōn. En miric ɔ tee naathō be duwp dial dhil yōan en yöö be nei tōtō luāk ke yöö ba rō mat rey naath. Ken nei tō ci dak tō ba ke jakä mat ke rō rey naath, kä bi ke loc cieņnikien kä ba ke nyuor egōa.
2. Ba duwp dial dhil yōan en yöö ken nei tin ci dak wicdien bi ke tee rey kä tin dial tin lat ke, ke kuicdien ke yöö bī ke loc cieņnikien kene; nyurien ke matdien rey naath.

- Դպր 29 -

1. Ուի տի շի ճակ տի շի լոժ շիճնիկիեն կիւ զաւոնի տէ Բա կէ թին կիւ մի շի կէ Եա լաւ զաւոն ճճիւն ւն Եիժ ւոժ, շա կէ Բի շիճ թին ւ յիւկ կէ յօօ շի կէ ճակ. Բի կէ տէ կէ շոյն կա յօօ տին ճիալ տին Բա լաւ ւ ռաւոն Բա կէ լաւ կել կէ կէ. Կա Բի կէ տէ կէ շոյն կա տին ճիալ տին լաւ կէ կա ռաւոն, Բա կէ լաւ կա կէ ա քաւ շէտ կէ ուի տին կոյկիւն.
2. Միրիւնի տէ կէ լաւն կեն լաւ կա յօօ Բա ուի տի շի ճակ տի լոյն յոյկ նյուօր աւանի մի շա ռօ լաւն կէ յիւթ քին կեն կա ռօ, ա շի կէ ռօ լաւն կեն կա ռճիւն. Աւանի մի շա կուակիւն կիւ յօակ տի շէտ կէ կուակիւն տէ շա Բանյ քին կիւ տէ շա կէ ճակ թին լոյն կէ. Մի շա կուակ տի շէտ կէ կուակ տօտօ Բի լաւն կէ յիւկ միրիւն տէ կէ լաւն ւն յօօ Բէ կէ լաւ զաւոնի ճիալ տին յօրկէ լաւ թին. Լաւ ւոժ Բէ շէտ կէ յօօ շոօլ միրիւն կէ ուի կուակիւն տէ շի ռիաւ մէ շի կէ ճակ կիւ կուակ տէ շա լոյն ռան մէ շի կէ յիւն/ շիւն ուի կիւն.

- Դպր 30 -

Միրիւնի ճիալ տին ճիւր կէ կուիւ նիւնի տին շի ճակ Եիւմաւոն, Բէ նիւճիալ տին շի ճակ լաւ կէ ճոյն տին յօրկէ լաւ թին. Կէ յօօ ուի տօտօ շա լաւ ւոժ ռոօկ ւն յօօ Բա լաւ ւ կեն, ի Բա ուի ճիալ տին շի ճակ Եիւմաւոն լաւ ւ կեն ա թիւ ռամ մի Բի շոյն ճոյնճիւն կիւ Բի լաւճիւն յաւն կիւ Բիւ յալ. Միրիւն Բա ուի տօտօ լաւ ա յոյ կէ յօօ Բա լաւճիւն լաւ ա լօր. Կէ կուիւ նիւնի տին շի ճակ Եիւմաւոն կա Բա կէ լաւ մի լոօկ կէ շիճնիկիւն Բա կէ նյուօր կա Բա կէ մաւ ռէյ ռաւոն.